

Målnummer: Ö707-79 **Avdelning:**

Domsnummer: SÖ3208-82

Avgörandedatum: 1982-12-29

Rubrik: Företagsinteckning har ansetts i konkurs omfatta endast den företagsinteckningsbara egendom som fanns vid konkursutbrottet. På grund härav skall företagsinteckningshavare, beträffande produkter som helt eller delvis framställts av vid konkursutbrottet befintliga råvaror och halvfabrikat, vid utdelning gottskrivas ett belopp som motsvarar värdet av dessa råvaror och halvfabrikat. Beräkningen av detta värde har funnits böra ske med hjälp av en s k proportioneringsmetod, innebärande i princip att värdet anses utgöra den andel av den färdiga produktens försäljningsvärde som motsvarar förhållandet mellan de kostnader som nedlagts på produkten före konkursutbrottet och de totala kostnaderna för denna.

Lagrum: 81 § konkurslagen (1921:225)

Rättsfall:

REFERAT

Staten förde genom kronofogdemyndigheten i Östersunds distrikt vid Jämtbygdens TR den mot Mellersta Norrlands Föreningsbank, centralkassa för jordbrukskredit, Östersund, riktade talan om klander av förslag till slututdelning i Minitube AB:s konkurs som framgår av TR:ns slutliga beslut.

TR:n (t f lagmannen Albemark, rådmannen Andersson och t f rådmannen Magnusson) anförde i slutligt beslut d 12 sept 1978:

Yrkanden m m. Minitube AB, nedan bolaget, bedrev i förhyrda fabrikslokaler i Trångsviken, Krokoms kommun, tillverkning av plastsydd, som användes vid temperaturtagning, och av mynthylsor, likaledes av plast. Bolaget försattes i konkurs vid TR:n d 1 febr 1977. Till konkursförvaltare utsågs advokaten C.P., Östersund, och till rättens ombudsman advokaten P.O.H., Östersund. - I samband med konkursutbrottet stängdes fabriken. Då det fanns ett, ehuru icke komplett, lager av råmaterial för tillverkning och då det ansågs angeläget att bibehålla värdet på maskiner och inventarier, återupptogs sedermera tillverkningen, varefter konkursboet fortsatte bolagets rörelse under tiden d 18 febr-d 2 maj 1977. Under denna tid förädlades med bolagets maskiner dels råmaterial ur vid konkursutbrottet befintligt lager och dels råmaterial, som inköptes för medel, som omfattades av företagsinteckning. Produktionen i övrigt finansierades i det närmaste uteslutande av lönegarantimedel. Vid bokföringen tillämpades den metoden att köpeskillingen vid försäljning av vid konkursutbrottet befintligt lager av färdiga produkter helt tillfördes företagsinteckningsmedel. Vad gäller produktionen efter konkursen tillgodofördes den del av köpeskillingen som belöpte på råmaterial företagsintecknade medel och den del av köpeskillingen som hänfördes till arbetskostnader övrig egendom. Härvid ansåg förvaltaren det befogat att fördela vinsten mellan företagsinteckningsmedel och övriga medel efter den schablonen, att företagsinteckningsmedlen tillfördes hälften och övrig egendom hälften. Sedan TR:n vid prövning av arvoden till förvaltaren och rättens ombudsman domskälsvis uttalat, att i bolagets näringsverksamhet beviljade företagsinteckningar jämväl gällde i den verksamhet som bedrivits efter det bolaget försatts i konkurs - vilken uppfattning delades av rättens ombudsman -

överfördes de medel som - enligt vad ovan upptagits - tillförts icke företagsintecknad egendom till egendom som omfattades av företagsinteckning.

Enligt konkursbouppteckningen uppgick tillgångarna till 1 370 238 kr och skulderna till 5 930 396 kr, varav 4 239 791 kr utgjorde lån mot säkerhet av företagsinteckningar m m. Av förvaltningsredogörelsen enligt 128 § konkurslagen, upprättad d 2 maj 1978 av konkursförvaltaren och granskad utan anmärkning av rättens ombudsman, framgår att till konkursboet influtit tillhoppa 2 781 607 kr, varav 372 829 kr avser försäljning ur lager och 663 226 kr försäljning av produktion, att kostnaderna för råmaterial, förpackningsmaterial, reservdelar m m uppgått till 314 099 kr samt att - sedan samtliga med konkursen förenade kostnader guldits - återstår till utdelning till bevakande med förmånsrätt i egendom, som omfattas av företagsinteckning 2 223 358 kr, varav 1 853 200 kr utbetalats i förskott, och till övriga borgenärer 9 250 kr.

Av förslag till utdelning, upprättat d 2 maj 1978 av konkursförvaltaren och rättens ombudsman, framgår att för Jämtlands läns Företagarförening fastställts fordran å 203 467 kr och utdelning med förmånsrätt enligt 5 § 2 förmånsrättslagen (FRL) med 203 467 kr, vilket belopp utbetalts i förskott, att för Mellersta Norrlands Föreningsbank fastställts fordran å 2 489 348 kr och utdelning med förmånsrätt enligt 5 § 2 FRL med 2 019 891 kr, varav 1 649 733 kr utbetalts i förskott, samt att för kronofogdemyndigheten fastställts fordran å 205 283 kr (efter viss korrigerig numerera 297 324 kr) och utdelning med förmånsrätt enligt 11 § FRL med 9 250 kr.

Staten har genom kronofogdemyndigheten inom föreskriven tid fört talan om klander mot förslaget till slututdelning och därvid - under anförande att av det belopp, 2 019 891 kr, som föreslagits till utdelning åt Mellersta Norrlands Föreningsbank 254 793 kr jämte viss ränta skall utdelas till staten - yrkat att TR:n måtte besluta om återförvisning till konkursförvaltaren för upprättande av nytt utdelningsförslag.

Föreningsbanken har bestritt bifall till statens talan. Som grunder för sin talan har staten i första hand anført att de inkomster som uppkommit vid den fortsatta driften efter konkursutbrottet av principiella skäl bör fördelas inom hela borgenärskollektivet och sålunda ej endast tilldelas borgenärer som hade förmånsrätt på grund av företagsinteckning och i andra hand att den fortsatta verksamheten efter egendomsavträdet bedrivits med lönegarantimedel - tillhoppa 457 352 kr - varvid staten, utifrån allmänna civilrättsliga principer, bör ersättas för de kostnader staten sålunda bestridit. Till stöd för sin andrahandsgrund har staten åberopat ett av professorn Knut Rodhe d 10 okt 1977 dagtecknat utlåtande (Rodhes utlåtande fogades vid beslutet som bilaga).

Staten har till närmare utvecklande av sin talan anført i huvudsak följande. De intäkter som influtit från den fortsatta tillverkningen och försäljningen har av förvaltaren schablonmässigt fördelats mellan företagsinteckningsborgenärer och borgenärer med allmän förmånsrätt. Staten delar förvaltarens principiella synsätt på hur uppdelning av intäkterna vid fortsatt drift bör verkställas. - FRL reglerar inte det materiella innehållet i de olika särskilda och allmänna förmånsrätterna, som bestäms till sin innebörd och omfattning av annan lagstiftning. Vad gäller företagsinteckning måste dess innehåll framgå konkludent av i första hand lagen om företagsinteckning. (FL). En bärande tanke vid FRL:s tillkomst var att alla borgenärer i princip skulle behandlas lika. Det kan därför inte vara tillåtet att i den praktiska tillämpningen ge t ex den särskilda företagsinteckningsförmånsrätten en vid innebörd. - Konstruktionen av FL ger ytterligare belägg för att förmånsrätten p g a företagsinteckning inte kan tillämpas extensivt. Företagsinteckning gäller endast i vissa noggrant specificerade grupper av lös egendom. Inteckningen kan t ex inte åberopas för att få företräde till betalning ur utmätta kontanta medel, som under näringsidkarens löpande verksamhet influtit som ersättning för inteckningsbara

fordringar. Värden av den säkerhet, som borgenären erhåller genom att ta emot företagsinteckningsrevers, kan variera avsevärt från tid till annan och beroende t ex på om näringsidkaren köper eller avhänder sig inteckningsbar egendom. Likaså kan inteckningshavare endast i begränsad omfattning hävda betalningsrätt, när företagsintecknad verksamhet överlåts. Företagsinteckningen är också till sin natur odelbar och något överhypotek eller övervärde kan inte tas i anspråk för betalningsrätt. Om det är ostridigt att vissa andra särskilda förmånsrätter är skarpt avgränsade, måste så mycket mera företagsinteckningsförmånsrätten behandlas restriktivt och ges en klar gräns. Enligt statens uppfattning är det i själva verket uppenbart, att inteckningshavare är hänvisade att få betalning ur de inteckningsbara värden, som finns tillgängliga då inteckningsrätten görs gällande, dvs när konkurs beslutas. Vad som ytterligare styrker detta påstående är att lagstiftaren i konkurslagen (KL) och i FRL förutsatt som normalt en snabb avveckling genom bl a försäljning av rörelsetillgångarna. Det faktum, att man numera ofta med hjälp av lönegarantimedel under passiv eller aktiv drift fortsätter rörelsen och med förtjänst upparbetar ineliggande råvaror samt även framställer produkter av nyinköpt råmaterial, kan inte inverka på företagsinteckningshavarnas ställning. Det råder inte någon tvist om att företagsinteckning inte längre gäller löseegendomen, när denna omedelbart överlåts av konkursboet. Överlåtelsen är ju ett led i att realisera inteckningshavarnas betalningsanspråk. Men situationen och synsättet kan inte bli annorlunda, när konkursboet överlåter egendomen efter en övergångstid, under vilken man utnyttjar tillgängliga resurser för att få ett bättre ekonomiskt resultat i borgenärskollektivets intresse. Den vinst, som uppkommer måste i princip tillfalla borgenärer med allmän förmånsrätt, dock att företagsinteckningsborgenärer måste få ersättning för det av inteckningen omfattade "bruksvärdet" av maskiner m m för tiden fram till det tillgångarna överlåts. Företagsinteckningsförmånsrätten avser ju värdet av vissa rörelsetillgångar vid konkursutbrottet och inteckningshavarna måste därför kompenseras för t ex maskinslitage och ränteförluster. Det kan ytterligare med stöd av regelsystemet i KL framhållas, att konkursbeslutet innebär ett avbrott i den intecknade verksamheten. Konkursen medför att den företagare, som belastat rörelsen med företagsinteckning, inte längre har någon rådighet över verksamheten och tillgångarna. I den omdiskuterade situationen, när driften fortsätts, träder konkursboet som juridisk person in i egenskap av ny företagare och har att träffa avtal samt bl a betala massagäld, innan något kan utdelas till borgenärerna. Också dessa påtagliga förändringar i förhållande till den före konkursen bedrivna näringsverksamheten talar för att företagsinteckningsrätten inte kan avse den vinst, som upparbetats av konkursförvaltningen. - En ny situation har inträtt i och med möjligheterna att enligt lönegarantilagen betala arbetstagarnas löner i konkurs. Lönegarantins omfattning har också vidgats avsevärt. Numera kan konkursföretagen ofta under uppsägningstiden drivas vidare med stöd av lönegarantimedel. Lönegarantilagen har som huvudprincip, att garantin inte skall utnyttjas om konkursboet har tillräckliga medel att relativt snabbt ge arbetstagarna förskottslyftning, men förvaltarna utnyttjar av naturliga skäl garantin också i de fall konkursboets medel förslår till betalning av lönerna. Om staten på detta sätt nedlagt nyttiga kostnader för en lönsam fortsatt verksamhet i konkursföretag bör staten få ersättning för det utbetalade lönegarantibeloppet. Statens fordran i den åsyftade situationen kan närmast liknas vid en massafordran.

P. har förklarat sig dela statens uppfattning såvitt gäller den i första hand åberopade grunden för klandertalan.

H., som förklarat sig dela den mening, som kommit till uttryck i det klandrade utdelningsförslaget har, med instämmande av Föreningsbanken, anfört bl a: Det förhållandet att näringsverksamheten under innehavarens konkurs fortsätts av konkursboet kan inte anses innebära, att det uppstått en helt ny rörelse med en annan innehavare. Således skall i bolagets verksamhet beviljad företagsinteckning gälla också i den näringsverksamhet, som drivits under konkursen. Att lönegarantimedel möjliggjort den fortsatta driften saknar

betydelse i detta hänseende.

Skäl. TR:n gör följande bedömning. Ehuru 1921 års konkurslag i och för sig förutsätter att en konkursgäldenärs rörelse så snart det sig göra låter avvecklas genom att rörelsetillgångarna försäljes har praxis efter hand utvecklats därhän att konkursförvaltningen i vissa fall fortsätter rörelsen under en övergångstid, som stundom kan bli förhållandevis lång. Denna tendens har givetvis förstärkts i och med tillkomsten av 1970 års lag om statlig lönegaranti vid konkurs, varigenom den fortsatta driften i betydande omfattning kan finansieras genom tillskott av statliga medel. Merendels är en fortsatt drift till fördel såväl för det allmänna som för konkursborgenärerna. Härigenom beredes tillfälle för samhällets organ att planera inför det oundvikliga friställandet av arbetskraft, t ex genom att tillskapa ersättningsindustrier. En fortsatt drift är inte sällan nödvändig för att förhindra en omfattande värdeförstöring vad gäller såväl maskiner och övriga inventarier som företagets allmänna good will och utgör därför en förutsättning för att ett någorlunda förmånligt pris skall kunna uppnås vid försäljningen. Ur allmän synpunkt är det sålunda angeläget att uppmuntra att konkursförvaltningarna i ökad omfattning fortsätter konkursföretagens rörelse, givetvis under iakttagande av strikt företagsekonomiska principer. Mellan konkursföretagets rörelse och den rörelse som konkursförvaltningen driver vidare föreligger, såvitt nu är i fråga, ingen annan skillnad än att en ny företagsledning har satsat till utan att företaget för den skull övergått till ny ägare. Den företagsinteckning som må ha beviljats i konkursföretagets näringsverksamhet fortfar sålunda att gälla i den näringsverksamhet som efter egendomsavträdet bedrivs av konkursförvaltningen. Vid angivet förhållande och då vad staten i övrigt anfört till stöd för sin talan ej är ägnat att föranleda till annat, skall i målet för d klandertalan lämnas utan bifall.

Slut. TR:n lämnade i målet för d klandertalan utan bifall.

Det vid TR:ns beslut såsom bilaga fogade utlåtandet av professor Rodhe var ställt till riksskatteverket och hade följande lydelse:

I skrivelse d 8 juni 1977 har verket anhållit om mitt utlåtande i följande rättsfråga.

Sedan ett företag, vari företagsinteckning meddelats, försatts i konkurs, fortsätter konkursförvaltaren under en avvecklingsperiod företagets rörelse. Därvid förädlas råvaror så att de färdiga varorna kan säljas till högre pris än råvarorna skulle ha inbringat. Företagsinteckningen omfattar enligt lag de råvaror, som fanns då konkursen inträdde. Fråga uppstår nu om innehavaren av företagsinteckningen skall få tillgodogöra sig det mervärde, som råvarorna tillförts genom förädlingen. Denna har delvis bekostats av sådan egendom, som inte omfattas av företagsinteckningen, och av medel som tillhandahållits genom den statliga lönegarantin.

Med anledning härav får jag anföra följande.

Såvitt jag kunnat finna har det föreliggande problemet inte hittills uppmärksamrats inom lagförarbeten eller doktrin, varken som ett problem om förmånsrätt eller som ett problem om konkurslagens tillämpning.

Man kan emellertid se problemet i ett något vidsträcktare sammanhang. Det har inom civilrätten funnits anledning att diskutera frågor om rätt till ersättning i sådana fall då någon lagt ned kostnader på annans egendom. Man kan se det föreliggande problemet såsom en variant härav: konkursboets "allmänna del" lägger ned kostnader på egendom som hör till "företagsinteckningsdelen", och fråga blir om "företagsinteckningsdelen" skall äga rätt att tillgodogöra sig fördelen härav utan att behöva betala ersättning till "allmänna delen". Kan man eventuellt hämta några lärdomar av en sådan analogi?

Om man studerar de lösningar, som framkommit i doktrin och rättspraxis rörande fall, då någon nedlagt nyttiga kostnader (i motsats till nödiga, resp

överflödiga sådana) på annans egendom, finner man att det finns en stark benägenhet att pålägga ägaren att för den fördel han vunnit betala ersättning till den som handlat i god tro, medan man är mera kluven för de fall då den som vill ha ersättning handlat i ond tro. Klivenheten motiveras främst därav, att man tvekar att i onödan utsätta ägaren för den påfrestning det innebär att behöva betala för en förbättring, som han kanske inte skulle ha varit villig att själv kosta på sig, åtminstone inte just då.

Om de nedlagda kostnaderna är stora i förhållande till objektets ursprungliga värde, kan det t o m hända att bearbetaren tillerkännes äganderätt till objektet, dock alltid med skyldighet att ersätta ägaren för detta värde. Man talar då om att bearbetaren förvärvar äganderätt genom specifikation. Att bearbetaren handlade i ond tro anses inte generellt hindra att specifikationsförvärv sker.

Reglerna om specifikation innebär, att man till den grad gynnar den som nedlagt kostnader på annans egendom att han får tillgodogöra sig ersättning för dessa kostnader i den formen att egendomen tillfaller honom, medan den ursprungliga ägaren får nöja sig med en ersättning som täcker objektets ursprungliga värde.

Till det sagda se Hellner, Om obehörig vinst, (1950), s 366 ff och Undén, Sakrätt, I, 9 uppl (1974), s 86 ff.

Det föreligger sålunda en klar tendens att lägga ersättningsskyldighet på den som njuter fördel av nyttiga kostnader, vilka någon annan nedlagt på hans egendom. I ondtröfallen råder dock en viss tvekan, eftersom ersättningsskyldigheten kan slå hårt på den som skall betala. Också reglerna om specifikationsförvärv ger uttryck åt samma grundinställning.

För den speciella situation, som nu är aktuell, gäller att bearbetningen är fullt lovlig och att inga motstående hänsyn av nyss angiven beskaffenhet talar emot att ersättning skall ges. Slutsatsen skulle alltså bli, att analogin med de här ovan beskrivna allmänna fallen talar för att "företagsinteckningsdelen" bör av köpeskillingen för försåld egendom till "allmänna delen" avstå ett belopp motsvarande de kostnader, "allmänna delen" nedlagt på bearbetning av egendomen.

Med det sagda har jag inte påstått att en dylik regel skulle vara gällande rätt i den meningen att man skulle kunna vara säker på att HD skulle stanna för denna lösning. Jag vill blott säga, att regeln skulle stå i god överensstämmelse med de principer som i andra relativt likartade fall gjort sig gällande i svensk rätt. Det går alltså att föra en anständig argumentation för regeln, men endast ett avgörande av HD kan medföra att regeln kan anses accepterad.

Om det nu förda resonemanget godtages, innebär det att nedlagda kostnader skall ersättas. Egendomen säljes alltså för "företagsinteckningsdelens" räkning, och en värdestegring utöver nedlagda kostnader kommer "företagsinteckningsdelen" till godo.

Huruvida "allmänna delen" tillhandahållit lönekostnader direkt eller via den statliga lönegarantin måste med detta synsätt vara likgiltigt.

Staten anförde besvär i HovR:n för Nedre Norrland.

HovR:n (hovrättsråden Olsson och Sterner, hovrättsassessorn Grefberg, referent, samt adj led Eberstein) anförde i slutligt beslut d 13 juni 1979:

Yrkanden m m i HovR:n. Staten har yrkat bifall till sin vid TR:n förda klandertalan med åberopande av därstädes anförda grunder jämte professor Rodhes utlåtande. - - -

Föreningsbanken har bestritt bifall till besvären samt härvid åberopat TR:ns skäl och därutöver anført följande: I 3 kap 60 § konkurslagen stadgas: "Har

gäldenär idkat rörelse, äge förvaltaren efter gäldenärens hörande låta den rörelse, där sådant enligt lag kan ske, fortsättas för konkursboets räkning i den mån det är nödvändigt för en ändamålsenlig utredning av boet; inhämtade dock rättens ombudsmans samtycke till rörelsens fortsättande." I fortsättningen av paragrafen bestämmes hur man skall förfara om ombudsmannen vägrar sitt samtycke eller om borgenärerna är oense huruvida rörelsen skall fortsätta. Konkurslagen har sålunda angivit den ram inom vilken en konkursgäldenärs rörelse får fortsätta. Riktningen är att en fortsättning av rörelsen skall vara nödvändig för en ändamålsenlig utredning av boet. Under tiden före en konkurs sker ett ständigt flöde av egendom från den oprioriterade sektorn, t ex från vanliga bankräkningar, till den prioriterade sektorn - den företagsintecknade egendomen - t ex genom inköp av råvaror, betalning av löner till anställda som upparbetar råvarorna, betalning av hyror för fabriks- och kontorslokaler och av hyror för maskiner etc. Kommer gäldenären på obestånd måste innehavare av företagsinteckningar liksom övriga borgenärer, prioriterade och oprioriterade, kunna påfordra att avvecklingen sker med riktning att uppnå största möjliga saldo i boet. Detta bör vara innebörden i orden "ändamålsenlig utredning av boet". Så länge avvecklingen fyller måttet för ändamålsenlig utredning av boet och den i 60 § beskrivna beslutsordningen mellan borgenärerna iaktas, bör rörelsen kunna bedrivas enligt samma principer som före konkursutbrottet, såvitt gäller flödet av egendom från oprioriterad till prioriterad sektor av egendom. Tillgängliga kontanta medel bör således kunna användas för inköp av råvaror, betalning av löner, hyror etc. Att i det aktuella fallet lönerna betalas av staten under den statliga lönegarantin kan knappast vara relevant för den aktuella problemställningen. Lönegarantin är en försäkring som gäldenären har betalt premier för. Se härom lag d 11 dec 1970 om lönegarantiavgift, 2 §. De genom lönegarantin tillhandahållna medlen har därmed icke annan karaktär i nu förevarande hänseenden än andra gäldenärsmedel. Sammanfattningsvis bör gälla att så länge den företagsintecknade rörelsen bedrivs inom den ram, tidsmässigt och i övrigt, som konkurslagen anger, omfattas rörelsen av inteckningen på samma sätt som före konkursutbrottet. En motsatt mening skulle leda till att helt ohanterliga fördelingsproblem skulle uppkomma mellan inteckningshavarna och oprioriterade fordringsägare. En stark hämsko skulle också skapas mot en företagsekonomiskt och socialt motiverad fortsättning av rörelsen under en rimlig tid, t ex uppsägningstiden för de anställda.

HovR:ns skäl. Staten har som grund för sin talan i första hand gjort gällande att de vinstmedel som inlöst vid den fortsatta driften efter konkursutbrottet av principiella skäl bör fördelas inom hela borgenärskollektivet och sålunda ej endast tilldelas borgenärer med förmånsrätt på grund av företagsinteckning.

Vid bedömningen härav delar HovR:n TR:ns uppfattning i fråga om sambandet mellan de av konkursföretaget och konkursförvaltningen drivna rörelserna ävensom beträffande företagsinteckningars fortsatta giltighet i den senare näringsverksamheten. Därmed är emellertid inte utan vidare sagt, att sådana vinstmedel som erhållits under konkursförvaltningens fortsatta drift skall anses vara omfattade av företagsinteckningarna.

Allmänt gäller företagsinteckning i utestående köpeskilling för såld företagsintecknad egendom men ej i till gäldenären inlöst medel. Som en jämförelse med rättsfallen NJA 1956 s 562 och 1959 s 128 visar, kan man emellertid i viss utsträckning skydda inteckningshavaren även sedan köpeskillingen för företagsintecknad egendom betalats, om man ser till att betalningen inflyter, inte till gäldenären utan till någon som är redovisningsskyldig gentemot den intressent som har förmånsrätt i egendomen (se Walin i SvJT 1970 s 322). En konkursförvaltare torde tillhöra dem som intar sådan förtroendemanns ställning. I förevarande konkurs har - såsom framgår av redogörelse för förvaltningen - vid försäljning av före konkursen befintligt lager av färdiga produkter köpeskillingen helt tillförts företagsintecknade medel, vilka hållits åtskilda från övriga medel. Dessa inkomster är således att anse som substitut vari företagsinteckningar gäller.

Vad härefter angår nyinköpt råmaterial har enligt förvaltarredogörelsen allt sådant inköpts för och därmed härletts till företagsintecknade medel. Dessa medel har sålunda investerats såsom riskkapital i den fortsatta produktionen och bör rimligen också tillgodoföras ett positivt utfall av denna, oavsett att produktionen till viss del bekostats med arbetskraft. HovR:n finner därför att även den vinst som uppkommit genom förädling av nyinköpta råvaror helt skall anses omfattad av företagsinteckningarna. Vad nu sagts gäller på motsvarande sätt inkomster av den nyproduktion, som innefattar upparbetning av vid konkursutbrottet befintligt lager av råmaterial. Med det anlagda synsättet tillvaratages intresset av att företagsinteckningarnas kreditvärde ej försämras (jämför nedan).

I andra hand har staten till stöd för sin klandertalan påstått sig vara berättigad till utdelning på grund av att tillhandahållna lönegarantimedel möjliggjort den fortsatta driften av rörelsen.

HovR:n ansluter sig härvidlag till de synpunkter som TR:n framfört rörande angelägenheten av en fortsatt rörelsedrift i konkursförvaltningens regi samt antecknar därutöver följande.

Den ändring av förmånsrättslagen som trädde i kraft d 1 jan 1976 vidtogs i syfte att efter införandet av lagen om anställningsskydd stärka företagsinteckningarnas kreditvärde genom att lämna dessa företräde framför löne- och pensionsfordringar i händelse av konkurs (se prop 1975/76:12 s 1 och 23 ff och LU 1975/76:5 s 1 f). Genom denna lagändring fastslogs också att sådan lönefordran, som hänför sig till tiden efter konkursutbrottet men som grundas på ett anställningsavtal som dessförinnan slutits med konkursgäldenären, skall anses utgöra konkursfordran och ej massafordran (se ändringen i 12 § och angivna prop s 31-32). Såsom en annan åtgärd för att undvika en försämring av löneprivilegiet infördes samtidigt med den anförda lagändringen en höjning av gränobeloppet i det statliga lönegarantisystemet från fem till tolv basbelopp. I lagstiftningsärendet framhölls vidare, att föreslagna bestämmelser innebar en ökad risk för att lönegarantifonden inte skulle få utdelning i konkurs för statliga regressanspråk. Det förutskickades härvid att det på sikt kunde bli nödvändigt att justera lönegarantiavgiften för att motverka den ekonomiska försvagning fonden kunde komma att drabbas av (se angivna prop s 30-31).

Som en sammanfattning av det senast anförda kan sägas, att ifrågavarande regelsystem inriktats på att förstärka företagsinteckningshavarnas ställning och på att ej försämlra arbetstagarnas ekonomiska villkor samt att statens intresse av att regressvis kunna återföra utbetalade lönegarantimedel till lönegarantifonden är av underordnad betydelse. Mot bakgrund härav synes icke stöd kunna hämtas i gällande rätt för en ståndpunkt som innebär att staten skulle vara berättigad till särskild gottgörelse för sin insats att genom lönegarantimedel finansiera fortsatt drift av ett konkursföretags rörelse.

HovR:n finner således att staten ej kan vinna bifall till sin talan på någon av de anförda grunderna.

HovR:ns avgörande. HovR:n lämnar besvären utan bifall.

Staten anförde besvär och yrkade bifall till sin klandertalan.

Föreningsbanken bestred ändring.

Staten åberopade i HD en d 25 aug 1979 dagtecknad promemoria av f d justitierådet G.W. av i huvudsak följande innehåll:

TR:n har genom beslut d 12 sept 1978 lämnat statens talan utan bifall och HovR:n har därefter genom slutligt beslut d 13 juni 1979 lämnat besvär av staten över TR:ns beslut utan bifall.

Av besluten kan inhämtas att vid konkursutbrottet fanns en del färdiga produkter. Vidare förädlades under konkursen vid konkursutbrottet befintligt råmaterial. Slutligen förädlades råmaterial som inköpts för medel som ansetts omfattade av företagsinteckning.

Tillgångarna uppgick enligt bouppteckningen till ca 1 370 000 kr:s värde. Till boet har influtit ca 2 781 000 kr, varav för varor sålda ur lager 373 000 kr och efter produktion 663 000 kr.

Lönegarantimedel har tillskjutits med ca 457 000 kr.

Rättsfrågan i målet gäller huruvida fortsättandet av bolagets rörelse kan ha inverkat på omfattningen av den egendom i vilken företagsinteckning medfört förmånsrätt till betalning. Därvid har diskuterats huruvida den av konkursboet återupptagna rörelsen är att betrakta som en ny rörelse.

Det brukar sägas att konkursbo är en juridisk person. Om man oreserverat håller fast därvid kan det möjligen påstås att rörelsen genom konkursen övergått från gäldenären till konkursboet. Man skulle i så fall kunna tänka sig att i fråga om verkan av företagsinteckning analogiskt tillämpa vad som i 10 § företagsinteckningslagen (FIL) sägs om överlåtelse av verksamhet som omfattas av sådan inteckning. En dylik tillämpning torde dock av flera skäl vara utesluten. Bl a skulle den innebära en alltför komplicerad rättslig reglering av den avveckling som det i realiteten är fråga om. Att märka är emellertid att 10 § FIL i grova drag skulle leda till samma resultat som jag för min del, enligt vad som utvecklas nedan, anser följa av 13 § FIL.

Jag tror inte heller att man bör tala om en ny rörelse. HovR:n har emellertid - enligt min mening med all rätt - konstaterat att frågan om förmånsrättens omfattning inte är avgjord därmed. Man bör kanske säga, att konkursboet under de i 60 § angivna förutsättningarna får fortsätta gäldenärens rörelse i den form och på de villkor som följer av FILs, FRLs och KLs principer.

Även om man inte bör tala om en ny rörelse torde vara klart att konkursboets övertagande av rörelsen innebär en väsentlig förändring. Ordalagen i 60 § ger en anvisning om förändringen när där sägs att rörelsen får fortsättas "för konkursboets räkning". Före konkursutbrottet drevs rörelsen för gäldenärens räkning; efter konkursutbrottet får den alltså drivas för konkursboets räkning. Klart är att rörelsen varken före eller efter konkursutbrottet drivits speciellt för företagsinteckningshavarnas räkning. Den tolkning av nämnda ordalag i 60 § KL som ligger närmast till hands synes vara att det är konkursboet som skall tjäna på att rörelsen fortsätts.

I 60 § KL sägs vidare att rörelsen får fortsättas "i den mån det är nödvändigt för en ändamålsenlig utredning av boet". Härav kan knappast slutas annat än att rörelsen skall drivas för samma ändamål som andra former av realisation av tillgångar, dvs för att ge bästa möjliga utdelning enligt de reguljära reglerna för fördelningen av slutligt tillgängliga medel. Signifikativt är att Welamson, Konkursrätt, 1961 betecknar rörelsens fortsättande rätt och slätt som en realisationsform, se s 367 och 408; att rörelsen ev drivs inte bara för realisation av redan befintlig egendom är ovidkommande.

Det ligger i sakens natur att förvaltaren, oaktat rörelsen drivs för konkursboets räkning, måste efter bästa förmåga söka tillse att förmånsberättigade inte blir lidande på att rörelsen fortsätts. KL saknar däremot varje antydning om att driften skulle få ändra underlaget för förmånsrätterna på principiellt annat sätt än annan realisation av förmånsrättsbelastad egendom. Vad som är underlaget för de särskilda förmånsrätterna bestäms efter förhållandena vid tiden för konkursbeslutet, med vissa i KL särskilt angivna modifieringar, se 21 § KL. Reglerna om återvinning utgör endast skenbart undantag. I fråga om företagsinteckning kan terminologin i FIL möjligen vålla missförstånd när konkursboet fortsätter gäldenärens rörelse. Där talas dels om att inteckning

meddelas i "näringsverksamhet" - se 1-3 §§ - dels om att inteckningen gäller i viss egendom - se 4 §. Nordström, Lagen om företagsinteckning, 2 uppl 1971 s 19 påpekar att företagsinteckning - i motsats till föregångaren förlagsinteckning - "formellt meddelas i själva verksamheten, icke i den till verksamheten knutna egendom som utgör inteckningsrättens egentliga föremål" samt att denna ändring "som icke har någon saklig betydelse" gjorts av praktiska skäl. Inteckningsbeslut och gravationsbevis kunde avfattas enklare och den nya terminologin hade också ansetts medföra lagtekniska fördelar.

Den reella bestämmningen av säkerhetens och förmånsrättens omfattning är att söka i 4 § FIL och följande paragrafer. 4 § innehåller - som Nordström s 31 säger - de betydelsefulla reglerna om vilken egendom som är objekt för företagsinteckning. I FIL finns dock inte någon uttrycklig regel som anger den tidpunkt till vilken bestämmningen av egendomsmassan skall hänföras. I 13 § FIL sägs endast att företagsinteckning ger "rätt till betalning för fordringen ur egendom, i vilken inteckningen gäller". Det är emellertid uppenbart att man måste arbeta med en fast tidpunkt för bestämmande av egendomsmassan, och av 13 § kan tveklöst utläsas att i konkurs tidpunkten för konkursbeslutet (med förut antydda modifieringar) är den kritiska tidpunkten. Förmånsrätt enligt 5 § 2 FRL gäller som bekant inte i pengar som influtit vid försäljning av egendom som avses i 4 §. Har pengar influtit före konkursbeslutet, omfattas de alltså ej av inteckningen. Utestår fordringen vid tiden för konkursbeslutet, gäller däremot förmånsrätten i egendom som inflyter som vederlag även om detta utgörs av pengar. (På motsvarande sätt måste tidpunkten för konkursbeslutet antas vara avgörande för vad som utgör s k industritillbehör till fast egendom, se 2 kap 3 och 4 §§ JB. Vad konkursboet till äventyrs tillför gäldenärens fastighet i form av maskiner o l kan inte bli industritillbehör som omfattas av fastighetsinteckning osv. Här har man anledning att noga skilja mellan gäldenären och konkursboet. Vad angår sådana fastighetstillbehör som avses i 2 kap 2 § JB torde däremot nytillskott ingå i fastighetsenheten eftersom det är utan betydelse vem som tillfört fastigheten sådant tillbehör. I stället har konkursboet rätt att ta ut kostnaden ur köpeskillingen för fastigheten och avkastning, jfr 81 § KL och 25 § lagen om exekutiv försäljning av fast egendom.)

Förmånsrätten på grund av företagsinteckning gäller i viss egendomsmassa och inte i gäldenärens rörelse som sådan. (Åtskillig egendom som hör till rörelsen omfattas inte av företagsinteckning). Konkursboet kan inte utan vidare antas kunna driva rörelsen vidare på samma villkor som gäldenären, dvs så att den egendomsmassa som omfattas av förmånsrätten t v fortsätter att flyta som förut. Speciella uttryckliga regler visar att rättsläget är förändrat. Så sägs i 14 § FIL att inteckning blir utan verkan i den mån betalning utfaller på dess kapitalbelopp. Något motsvarande gäller ej före konkurs, fränsett utmätning. Och ny inteckning kan enligt 18 § FIL inte beviljas under konkurs. Dessa bestämmelser stämmer väl med att rörelses fortsättande endast är en realisationsform.

HovR:n har sökt sammanhålla en flytande egendomsmassa medelst långtgående tillämpning av "surrogation". Därvid har HovR:n bl a hänvisat till rättsfallen NJA 1956 s 562 och 1959 s 128 samt uttalande av mig i SvJT 1970 s 322. HovR:n tillägger att en konkursförvaltare torde tillhöra dem som intar förtroendemans ställning gentemot intressent som har förmånsrätt i viss egendom och vore redovisningsskyldig till denne.

Rättsfallet NJA 1956 s 562 gällde sjöpanthavares rätt till köpeskillning som influtit vid en före konkurs skedd fartygsförsäljning. Det torde inte böra betraktas som exempel på surrogation. Avgörande för utgången var att likvidator i rederibolaget förfogat över vederlaget till förmån för sjöpanthavarna och var redovisningspliktig till dem. På grund härav kunde medlen fördelas mellan dem som vid tiden för försäljningen var sjöpanthavare.

I fråga om rättsfallet NJA 1959 s 128 kan man med fog tala om surrogation.

Auktionsförrättare hade åtagit sig att insätta influtna medel under vissa villkor i bank. Det ansågs klart, att gäldenärens fordran hos auktionsförrättaren måste vid tillämpning av 6 § lagen om in-teckning i jordbruksinventarier betraktas som utestående köpeskilling. Och den omständigheten att denna fordran ersattes med en på närmare angivet sätt villkorad fordran hos bank/inteckningshavare ansågs inte kunna föranleda att banken blev sämre ställd än förut. Det avgörande var att gäldenärens rådighet över köpeskillingen blivit inskränkt genom de säkerhetsåtgärder som vidtagits före konkursen.

Intetdera rättsfallet är direkt tillämpligt i det nu aktuella fallet och detsamma gäller det uttalande av mig i SvJT som HovR:n hänvisat till. Jfr i övrigt min bok Separationsrätt, 1975 s 197 f.

Uppenbarligen är konkursförvaltaren en förtroendeman eller rättare sagt ett konkursboets organ som har redovisningsplikt. Varken fortsättandet av gäldenärens rörelse eller någon annan omständighet medför emellertid att han kan anses ha något speciellt uppdrag av företagsinteckningshavarna med redovisningsplikt utöver den som följer av förvaltaruppdraget. Medel som inflyter efter försäljning av företagsintecknad egendom tillkommer därför inte inteckningshavarna med samma rätt som när före konkurs en förtroendeman tagit hand om inflytande medel för deras räkning. I stället gäller enligt 13 § FIL beträffande företagsintecknad egendom att influtna medel skall fördelas "efter det företräde mellan rättsägare som gäller enligt lag". Därvid kan bl a enligt 81 § KL få bestridas inte bara särskilda kostnader för den sålda egendomen utan även allmänna konkurskostnader under förutsättning att boet eljest inte lämnar tillgång till gäldande av sistnämnda kostnader. Att rättens ombudsman enligt 128 § KL har ett bestämmande inflytande på utdelningsförslag inverkar naturligtvis inte på redovisningsfrågan.

Förvaltaren får inte sammanblanda konkursboets medel med egna, men han är inte skyldig att hålla medel som influtit för såld företagsintecknad egendom avskilda för företagsinteckningshavares räkning, och en sådan åtgärd kan av nämnda skäl inte heller fullt ut fullföljas, om han skulle vilja göra det. Vad han skall göra är att sköta bokföringen så att man kan se hur mycket som influtit för företagsintecknad egendom osv. Även ränta på medel i bank torde böra tas upp.

Vad angår det fallet att förvaltaren fortsätter gäldenärens rörelse skulle emellertid enligt HovR:ns mening vara utslagsgivande, om köpeskillingen för produkter som sålts efter konkursutbrottet hållits avskilda eller sammanblandats med andra medel. KL ger emellertid inte något stöd för att göra av sådan åtskillnad. Det synes likgiltigt, om "företagsintecknade" medel, andra konkursboets medel eller upplånade medel använts för rörelsens bedrivande.

I fråga om ordningen för rörelsens bedrivande ger KL ingen närmare anvisning, inte heller om vad som skall debiteras eller krediteras rörelsen. Enligt min uppfattning utgår KL från att vissa inkomster och utgifter på vanligt sätt skall krediteras resp debiteras borgenärer med särskild förmånsrätt och att de i övrigt kommer på konkursboets allmänna konto. Man har härvidlag ledning i 81 § KL. Där sägs, att om det finns egendom vari särskild förmånsrätt äger rum, skall av egendomens avkastning och köpeskilling gäldas kostnaden för egendomens vård, egendomens försäljning och arvode åt rättens ombudsman och förvaltaren.

Welamson, Konkursrätt s 630 anför, att till vård av viss egendom givetvis hör åtgärder för hindrande av värdeminskning, såsom nödvändiga reparationer och tecknande av försäkring, och att under försäljningskostnader torde inbegripas icke blott kostnader för en genomförd försäljning utan även förberedelseåtgärder som må ha visat sig resultatlösa.

Det förefaller tydligt att man måste ge termerna vård och försäljning en vidsträckt innebörd. Lika väl som kostnad för att hindra värdeminskning måste

kostnad som medfört värdestegring räknas hit. Fortsättandet av gäldenärens rörelse kan med allt fog ses som förberedande och genomförande av befintlig egendoms försäljning på bästa möjliga villkor.

Det kan inträffa att i ett konkursbo finns erforderliga medel för löner. Dessa medel bör användas för driften och lönekostnaderna är som envar förstår då självfallet utgifter för rörelsen. Om löner förskötteras av lönegarantimedel förändras inte det faktum att driften dragit lönekostnader, lika litet som om en vanlig borgensman trätt in och garanterat lönerna. Staten har liksom borgensmannen regressrätt. Om lönekostnaderna inte finge belasta företagsinteknad egendom men medel ändå funnes tillgängliga för att täcka statens regressfordran i den mån den utgår med förmånsrätt, finge konkursboet så mycket mindre att använda för utdelning till de oprioriterade borgenärerna - de mest typiska intressenterna i ett konkursbo. Att löner numera har sämre förmånsrätt än företagsintekningshavare kan inte ha ändrat det förhållandet att lönekostnader som hänförs till företagsinteknad egendom hör hit. I den mån statens regressfordran inte utgår med förmånsrätt inverkar regressfordringen också på andra oprioriterade borgenärs rätt - när de överhuvud kan påräkna någon utdelning.

Den av HovR:n åberopade synpunkten att företagsintekningshavare hade genom rörelsens fortsättande utsatts för viss risk och därför borde få ta vinsten utgör inte något rättsligt argument för att lönekostnader som förskötterats av statsmedel inte skall betraktas som utgifter för rörelsen.

Man kan utgå från att det upprättas ett inventarium per konkursbeslutets dag varav den företagsinteknade egendomsmassan framgår. Det är nettoresultatet av denna egendoms försäljning som jämte avkastning (jfr 81 § KL) skall krediteras intekningshavarna. Med reservation för de praktiska svårigheterna synes man böra göra på följande sätt.

- Intekningshavarna bör gottskrivas bruttoförsäljningssumman för alla vid konkursutbrottet färdiga produkter och påföras alla direkta kostnader inkl löner för egendomens vård och försäljning.

- Intekningshavarna bör gottskrivas maximalt bruttoförsäljningssumman för produkter som framställts av råvaror som fanns vid konkursutbrottet och påföras alla direkta kostnader inkl löner för egendomens vård och försäljning (inkl förädling). I Minitubes konkurs har inte talats om halvfabrikat, men samma princip bör gälla beträffande dem. Angående ev reduktion beträffande gottgörelse för råvaror och halvfabrikat se nedan.

- Intekningshavarna bör inte gottskrivas något för produkter som framställts av nyinköpta råvaror, med viss reservation för ränta å "företagsinteknade medel" och företagsinteknade varor od som använts för rörelsen.

Till lönekostnader bör även räknas sociala kostnader för personalen o l. Det bör framhållas att företagsintekningshavarna inte bör debiteras andra lönekostnader än som är normala och motsvarande sociala kostnader.

Beträffande 1 och 2 ovan bör tilläggas, att intekningshavarna - som redan antytts - torde böra gottskrivas avkastning på medel som under konkursen influtit för företagsinteknad egendom, t ex ränta på medel inestående i bank. Om medlen inte får stå inne på bankräkning utan tas i anspråk för vård och försäljning av företagsinteknad egendom, blir inte fråga om att gottskriva företagsintekningshavarna någon ränta för den tid de använts på sådant sätt. Används medlen däremot för annat ändamål - se under 3 ovan - synes rimligt att ränta gottskrivas dem, i stället för den ränta som skolat krediteras om medlen stått på bankräkning.

I konkursboet kan finnas vissa varor vilka inte direkt ingår i produkter som sedan säljs, t ex olja, kol, ved o l och som går åt för uppvärmning av lokaler eller för själva produktionen. De har bidragit till det pris som uppnås

beträffande egendom som avses under 1 och 2 ovan och deras värde kommer alltså inteckningshavarna till godo i den mån varorna använts för nämnda egendom. I den mån varorna använts för framställning m m som avses under 3 ovan bör inteckningshavarna krediteras deras värde.

Även i andra hänseenden kan man tänka sig en intern debitering och kreditering inom konkursboet; så att förvaltaren t ex debiterar fingerad hyra för utnyttjande av fast egendom där sådan ingår i boet eller krediterar företagsinteckningshavare för slitage av maskiner som är företagsintecknade. Jag tror dock inte att man i brist på lagbestämmelser är skyldig att driva saken fullt så långt. Om t ex företagsintecknade maskiner i väsentlig omfattning tagits i anspråk för framställning av produkter som avses under 3 ovan, talar dock starka sakskaäl för att åtminstone värdeminskning gottgörs.

Under 2 ovan har antytts, att den här angivna metoden kan bli för gynnsam för inteckningshavarna och att en reduktion kan vara påkallad. När rörelsen under konkursen, efter avdrag för kostnader, verkligen gått med vinst, vore ju det ekonomiskt riktiga att gottskriva inteckningshavarna ett lägre belopp än som följer av 2 ovan, så att vinsten kommer rörelseidkaren/konkursboet till godo. För att bestämma om rörelsen gett vinst måste bl a fastställas ett ingångsvärde på den företagsintecknade egendomen. De värden som åsätts vid upprättande av inventarium över konkurstillgångarna torde i allmänhet inte vara tillräckligt realistiska. Om i förväg träffas en uppgörelse om vad som skall anses vara egendomens värde bör den kunna godtas lika väl som när inteckningshavarna godtar ett pris som förvaltaren uppnått vid förhandling med utomstående. I andra fall uppstår vissa svårigheter. Man kan då tänka sig att råvaror och halvfabrikat tas upp endast med det värde de hade med utgångspunkt från att gäldenärens rörelse hade lagts ned. Detta synes dock alltför snävt. Inteckningshavarna bör få nytta av att egendomen i den fortsatta rörelsen får ett högre värde för rörelseidkaren/konkursboet. En riktigare metod synes vara att ta upp egendomen till det värde varmed den skulle vid normal drift anses ingå i den fortsatta rörelsen. Det torde inte vara affärsmässigt främmande att göra en kalkyl av vad olika moment som ingår i framställningen av viss produkt kostar. Inte heller torde det vara främmande att göra en efterkalkyl av sådant slag, om saken blir aktuell.

När med angiven metod vinst konstateras ha uppkommit genom konkursboets rörelse, bör företagsinteckningshavarna krediteras det på nyss nämnt sätt bestämda ingående värdet på företagsintecknad egendom.

Jag har mött den invändningen att den ovan gjorda uppdelningen vore praktiskt ogenomförbar. Det är tänkbart att den i större förhållanden blir för tungrodd. I så fall torde man få godta att göra en gemensam kalkyl för hela rörelsen. Man torde under alla förhållanden nöjaktigt känna till hur mycket företagsintecknad egendom som ingått i rörelsen.

Det har även invänts att den angivna metoden förutsätter en hel del skönsmässig uppskattning och att den därför kunde leda till tvistigheter. Skönsmässigheten kommer in dels vid bestämmande av ingångsvärdet på råvaror och halvfabrikat dels vid fördelning av lönekostnaderna på de ovan angivna grupperna 1, 2 och 3, om man använder sig av uppdelningen, och dels kanske också vid bestämmande av vilka lönekostnader som kommit rörelsen till godo. En rättsregel faller emellertid inte till marken därför att den inte kan tillämpas matematiskt exakt. Överlag gäller att man i sådana fall måste använda kalkyler och försöka approximera.

Att metoden kanske kan vålla tvistigheter är sålunda inte de lege lata något rättsligt argument som utesluter metodens tillämpning men kan de lege ferenda vara ett skäl att införa något sätt att förenkla aritmetiken. Konkurskostnader får också i sin mån fördelas skönsmässigt, se 81 § KL. För egen del tror jag att intressenterna i allmänhet godtar en affärsmässig kalkyl av vad ingående företagsintecknat lager varit värt för den fortsatta rörelsen.

Beträffande resultat av den angivna metoden kan jämföras med att konkursboet - i stället för att fortsätta rörelsen - säljer den med hyresrätter, know-how, ev good-will och allt. Det är uppenbart att boet i så fall måste vid försäljningen ange ett pris på det befintliga lagret för att kunna redovisa vad som tillkommer företagsinteckningshavarna.

HovR:n har funnit att, med tillämpning av dess synsätt, företagsinteckningarnas kreditvärde inte försämras (under konkursen). Jag tror inte att man skall tala om deras kreditvärde under konkursen utan om säkerhetens värde vid konkursutbrottet. HovR:ns ståndpunkt synes mig vara en nyskapelse. Enligt den ståndpunkt som jag hävdar bör värdet av kreditunderlaget vid konkursutbrottet inte försämras genom rörelsens fortsättande. I stället får inteckningshavarna njuta förmånen av att rörelsen förhoppningsvis ger dem större netto än om den företagsintecknade egendomsmassan realiserats på annat sätt. Det förtjänar särskilt understrykas att enligt min ståndpunkt vad som tillkommer företagsinteckningshavarna, kommer att beräknas på principiellt samma sätt vare sig rörelsen överlåts före konkursen - se 10 § FIL - eller rörelsen överlåts av konkursboet eller egendomen realiserar genom att konkursboet fortsätter rörelsen. Att med HovR:n i sistnämnda fall ge inteckningshavarna en stor extra favör synes helt ogrundat. Även om konkursboet bestritt lönekostnaderna med pengar som boet fått i gåva saknas in dubio anledning att gynna inteckningshavarna därmed.

Vad angår de av HovR:n angivna lagstiftningsåtgärderna kan jag inte i dem finna något stöd för att företagsinteckningshavarna skulle, när egendomen realiserar genom rörelsens fortsättande, få på andra intressenters bekostnad njuta förmånsrätt i annat än inteckningsbar egendom som fanns vid konkursutbrottet.

Vad till sist angår professor Rodhes tanke att man vid konkursutdelning skulle kunna ge ersättning för obehörig vinst el har jag svårt att se att man skulle ha behov av en sådan reservregel vid fördelningen av boets tillgångar på skilda borgenärskollektiv. Enligt min mening kan man, såsom jag försökt utveckla, komma fram till ett även ur rimlighetssynpunkt tillfredsställande resultat med tillämpning av FILs, FRLs och KLS regler och redovisning av vad det vid konkursens början befintliga lagret har gett vid realisation som skett under formen av fortsättande av gäldenärens rörelse.

HD beredde bl a Sveriges advokatsamfund och Svenska Bankföreningen tillfälle att avge yttrande i målet.

Svenska bankföreningen anförde i yttrande d 9 dec 1981:

Målet gäller en fråga, vars lösning kan ha en inte oväsentlig betydelse för förutsättningarna att framdeles fortsätta en rörelse efter ett konkursutbrott. Incitamenten för en sådan fortsättning av rörelsen hänger nämligen till viktiga delar samman med omständigheter som berörs i målet.

Det råder viss osäkerhet om hur man rättsligt skall karaktärisera ett konkursbo: är det en helt ny person i förhållande till konkursgäldenären eller är det endast en förvaltningsform för den egendom som ingår i konkursen? Oavsett hur det förhåller sig därmed kan det konstateras att ett beslut om att fortsätta en rörelse efter ett konkursutbrott tillkommer andra personer att fatta än de som före konkursen haft beslutanderätten i fråga om rörelsen. Beslutanderätten efter konkursutbrott tillkommer konkursförvaltaren. Denne är emellertid beroende av den uppfattning som borgenärerna har i fråga om rörelsens fortsättning (se 61 § konkurslagen jämförd med 51 och 51 a § samma lag). Borgenärernas uppfattning i frågan är inte avgörande. I praktiken torde emellertid en konkursförvaltare knappast besluta om fortsatt rörelse utan borgenärernas medgivande.

Den statliga lönegarantin i konkurs utgör ett incitament för fortsatt rörelse - så

länge garantin gäller. Om företagsinteckningshavarna efter en sådan fortsatt rörelse skulle tvingas dela med sig till oprioriterade fordringsägare av rörelseresultatet skulle företagsinteckningshavarna få en försämring i förhållande till vad som hittills ansetts gälla. Enligt stadgad praxis har nämligen den förkovran som uppnåtts vid fortsatt drift efter konkurs tillfallit företagsinteckningshavarna. I målet ifrågasätts en ändring av denna praxis. Om den ordning staten hävdar i målet skulle vinna framgång, skulle företagsinteckningshavarna visserligen inte komma i en sämre situation än vid konkursutbrottet, men de skulle inte ha något positivt intresse av att tillstyrka fortsatt rörelse. Om fortsatt rörelse skall komma i fråga, är det viktigt att innehavarna av företagsinteckningar går med på detta, eftersom den kreditinrättning som lämnat kredit mot företagsinteckning är närmast till hands att bidra med ytterligare krediter för den fortsatta rörelsen. För sådana krediter svarar i och för sig konkursboet, varför kreditgivaren beträffande dessa har god prioritet.

Med det nu uttalade har bankföreningen velat påvisa att en utgång av målet sådan den av staten påkallade torde komma att innebära att banker och andra kreditgivare i högre grad än hittills framgent kommer att motsätta sig fortsatt rörelse efter konkurs.

Bankföreningen vill vidare framhålla att en annan utgång av målet än den av HovR:n angivna vore principiellt tveksam. Förmånsrättsordningen anger nämligen otvetydigt vad som skall gälla vid konkurrens mellan borgenärerna i en konkurs. Det vore betänkligt att bryta förmånsrättsordningen bara därför att det uppkommer lönefordringar efter konkursutbrottet. Arbetstagarnas förmånsrätt inträder vid konkursutbrottet och gäller efter den som tillkommer innehavare av företagsinteckningar. Det är de redan etablerade anställningsförhållandena som fortsätter att gälla under konkursen om rörelsen fortsätts. Det vore ett brott mot förmånsrättsordningen att låta en ny faktisk förmånsrätt avseende ersättning för lönekostnader uppkomma endast på den grund att anställningsförhållandet fortsätter.

Det bör också noteras att lönegarantin principiellt inte innebär att staten tillför medel till konkursboet. Lönegarantin innebär i stället en form av försäkring, låt vara med en låg premie.

Mot den av staten företrädde uppfattningen talar i övrigt starka praktiska skäl. Det går nämligen enligt bankföreningens uppfattning inte att per tidpunkten för konkursutbrottet med exakthet ange tillgångar och skulder i en rörelse som fortsätter. En specificering av konkursboets hela substans i anslutning till konkursutbrottet, vilken är nödvändig om den av staten hävdade ordningen skall gälla, låter sig inte göra. Konkursförvaltaren skulle nämligen i så fall tvingas att som sin första uppgift ombesörja en fullständig inventering och värdering av boets tillgångar. Detta vore synnerligen olämpligt med tanke på alla de andra väsentliga uppgifter som åvilar konkursförvaltaren i inledningen av förvaltningen. Härtill kommer de avgörande svårigheterna med att göra en riktig värdering. Ett försök att exakt hänföra värderingen till konkursutbrottet skulle stranda på så gott som olösliga värderings- och redovisningsproblem. Det sker t ex alltid värdeförändringar som inte praktiskt kan återföras till denna tidpunkt. Det torde vidare vara ogörligt att göra en rättvisande värdering av halvfabrikat. Eftersom värderingen skulle komma att ligga till grund för en fördelning i framtiden skulle prisfluktuationer och osäkerhet om prissättningen medföra att varje försök till värdering kunde ifrågasättas. Den avjustitierådet Walin förordade ordningen synes bankföreningen snarast omöjlig att genomföra i praktiken.

Ett bifall till statens talan i målet skulle således leda till en praktiskt ohållbar ordning.

Till det senast sagda kommer att en färdig produkt regelmässigt har ett högre värde än summan av värdet på det i produktionen ingående materialet och de därpå nedlagda kostnaderna. Det kan knappast anföras något skäl varför de

oprioriterade borgenärerna skulle få förmånsrätt i detta förädlingsvärde. Detta har uppkommit genom att olika tillgångar som fanns vid konkursutbrottet sammanförts till den färdiga produkten. Dessa tillgångar har i sin tur byggt på insatser som gjorts av de prioriterade borgenärerna.

Det finns i och för sig skäl också för statens talan i målet. Om nämligen rörelsen fortsätter efter ett konkursutbrott så att företagsinteckningshavarnas ställning förbättras med tillfälligt utnyttjande av medel som skulle ha tillkommit de oprioriterade borgenärerna om rörelsen inte fortsatt, kan det hävdas att företagsinteckningshavarna fått ensidiga fördelar. En sådan situation är dock inte vanlig i konkurs. Mestadels saknas tillgångar av värde som inte behöver utnyttjas för de prioriterade borgenärernas räkning. Även om medel tillkommande de oprioriterade borgenärerna skulle finnas, skulle de emellertid knappast göra någon förlust, utan det enda negativa för dem vore att de inte fick del i uppkommen förkovran. De har givetvis liksom varje annan borgenär möjlighet att hos konkursförvaltaren avstyrka fortsatt rörelse.

Det anförda visar klart - vilket också framgår av partsställningen i målet - att här föreligger en intressemotsättning mellan borgenärer som har säkerhet i företagsinteckning och borgenärer som har sämre rätt till utdelning i konkurs (jfr uttalande med hänvisning till detta mål i SOU 1981:76 Företagshypotek s 147). Som inledningsvis nämnts har emellertid lösningen avsevärd betydelse för förutsättningarna att fortsätta en rörelse efter ett konkursutbrott. Sådana förutsättningar skulle uppenbart missgynnas om statens talan i målet vann framgång. Om det därför är ett intresse att gynna fortsatt rörelse efter konkurs, vore en annan utgång av målet än den som HovR:n angivit ytterst olämplig. Det finns här skäl att peka på det starka sociala intresset av att gynna förutsättningarna för fortsatt rörelse efter konkurs.

Oavsett vilken ställning man tar till den sist antydda frågan anser bankföreningen de angivna praktiska svårigheterna med den av staten förordade ordningen vara sådana att den bör avvisas. Statens talan torde enligt bankföreningens uppfattning inte överensstämma med gällande rätt. För att en rättsregel skall godtas, måste nämligen krävas att den är praktiskt möjlig att tillämpa. Den av staten anvisade ordningen kan inte anses uppfylla detta krav. Som ovan anförts skulle denna ordning enligt bankföreningens uppfattning vidare innebära ett brott mot förmånsrättsordningen.

Bankföreningen avstyrker således bifall till den av staten förda talan.

Sveriges advokatsamfundets styrelse anförde i yttrande d 2 nov 1982:

Det torde vara praxis att den förkovran som uppnås vid fortsatt drift efter konkurs tillfaller företagsinteckningshavarna. I målet ifrågasätts denna praxis. Samfundet vill emellertid på nedan anförda skäl förorda ett bibehållande av nuvarande praxis.

Kreditlivets funktion främjas om prioritetsreglernas praktiska tillämpning gör det möjligt att på förhand med någorlunda säkerhet bedöma värdet av ett hypotek.

Det ter sig inte orimligt eller oriktigt att värdet i ett företagsinteckningshypotek i verkligheten också omfattar den goodwill i form av specialisering och marknadsställning som gäldenären kan ha och som kan utlösas genom en fortsatt verksamhet under personalens uppsägningstid efter konkursutbrottet.

Det förekommer endast i undantagsfall att inte företagsinteckningshavarna bland banker och andra kreditgivare har full täckning redan vid konkursutbrottet. Likväl vore det olägligt om rättstillämpningen ändrades därhän att dessa kreditgivare blir benägna att motsätta sig att rörelsen drivs vidare efter konkurs.

Kronans lönegarantikostnad är praktiskt taget lika stor om arbetskraften

utnyttjas i fortsatt rörelse efter konkursutbrottet som om den friställs från arbete under uppsägningstiden. Det är inte någon orimlig avvägning mellan de konkurrerande ekonomiska intressena, om i vissa avvecklingsfall överföring sker av de av näringslivet i socialt syfte erlagda lönegarantiavgifterna till företagsinteckningskollektivet i stället för till skattefordringarna eller oprioriterade fordringar.

Vid en omläggning av praxis skulle utomordentligt stora praktiska svårigheter föreligga när det gäller att dra upp riktlinjerna för fördelning av verksamhetsresultatet i konkurs. Risk föreligger att dessa svårigheter emellanåt skulle avhålla konkursförvaltare från att driva rörelsen vidare under konkursen, något som kunde medföra värdeförluster i avvecklingen och onödigt stora sociala problem för den friställda arbetskraften.

Samfundet anser att den av justitierådet Walin förordade ordningen är alltför godtycklig och omöjlig att praktiskt genomföra. Detta sammanhänger med att intäkter och kostnader liksom rörelseresultatet endast undantagsvis kan hänföras till vissa tillgångsposter. I en tillverkningsindustri kan visserligen kostnaden för material och arbete med någon säkerhet hänföras till vissa produkter, men en mängd andra kostnader, såsom t ex gemensamma kostnader för administration, lokaler, finansiering och energi kan inte med rimlig säkerhet fördelas. I en tjänsteproducerande verksamhet uppstår andra svårigheter.

Målet avgjordes efter föredraning.

Föredraganden, RevSkr Öhrström, hemställde i betänkande att HD måtte meddela slutligt beslut enligt följande: Skäl. Av gäldenär genom företagsinteckning lämnad säkerhet i rörelse kan vid konkurs inte anses omfatta annan än vid konkursutbrottet befintlig egendom. Skäl saknas alltså att gottskriva innehavare av företagsinteckning utdelning ur konkursen i annan omfattning än till utdelning befintliga medel kan härledas ur den intecknade egendomen sådan den var vid angivna tidpunkt, dvs egendomens saluvärde - inbegripet ren värdestegring - samt avkastning av egendomen. I fall då konkursboet fortsatt den intecknade rörelsen och därigenom efter konkursutbrottet bearbetning skett till ny egendom, som i och för sig är av beskaffenhet att kunna utgöra föremål för företagsinteckning, skall fördelning av för sådan egendom influtna medel ske mellan innehavare av företagsinteckning och övriga borgenärer proportionellt i förhållande till värdet av olika nedlagda delkostnader för produktionen. Till innehavare av företagsinteckning kommer således att utdelas i huvudsak den del av influtna medel för nyproduktionen som belöper på värdet av i denna ingående vid konkursutbrottet befintliga råvaror, beräknad avkastning för nyttjande av intecknade maskiner m m, medan till övriga borgenärer utdelning kommer att ske med belopp som belöper på värdet av nyinköpta råvaror, lönekostnader och energikostnader m m - allt i den omfattning detta icke bekostats med medel från försäljning eller avkastning av vid konkursutbrottet befintlig intecknad egendom. Då i målet såväl saknas tillgång till utförligt underlag för fastställande av en fördelning enligt de här angivna grunderna som en så dan fördelning av praktiska skäl nödvändigtvis måste inrymma skönsmässiga och i viss mån schabloniserade uppskattningar, vilka bör kunna göras till föremål för kländer, finner HD att frågan om slututdelning i konkursen skall återförvisas till förvaltaren för upprättande av nytt förslag till slututdelning.

Slut. Med undanröjande av underinstansernas beslut återförvisar HD frågan om slututdelning i Minitube Aktiebolags konkurs till förvaltaren för upprättande av nytt förslag till slututdelning.

HD (JustR:n Hult, Hesser, Welamson, Sven Nyman, referent, och Ehrner) fattade följande slutliga beslut:

Skäl. Bolagets rörelse fortsattes av konkursboet viss tid efter det att bolaget blivit försatt i konkurs. Varuförsäljningen under denna tid omfattade

väsentligen dels färdiga produkter som fanns i lager vid konkursutbrottet, dels produkter som helt eller delvis framställts av vid konkursutbrottet befintliga råvaror dels ock produkter som tillverkats uteslutande av råvaror vilka inköpts under konkursen.

Frågan i målet gäller om innehavare av företagsinteckning, som meddelats i bolagets näringsverksamhet, skall få - ensam tillgodoräkna sig den förkovran av boet som uppkommit genom förädlingen av råvarorna under konkursen.

För besvarande av frågan måste till en början ställning tas till spørsmålet huruvida fortsättandet av rörelsen medfört att företagsinteckning kommit att omfatta även annan egendom än den som hänfördes under inteckningen vid konkursutbrottet.

Lagen om företagsinteckning innehåller inte någon regel som anger den tidpunkt till vilken bestämmningen av egendom som omfattas av företagsinteckning skall hänföras. I 13 § sägs endast att inteckningen ger rätt till betalning för fordringen ur egendom i vilken inteckningen gäller. Nordström (Lagen om företagsinteckning, 2 uppl 1971, s 34) uttalar att avgörande för bedömningen av vilken egendom som utgör objekt för företagsinteckning i princip är förhållandena vid den tidpunkt då inteckningsrätten görs gällande, dvs när utmätning sker eller konkurs inträffar. Detta uttalande står i överensstämmelse med den allmänna uppfattning på vilken konkurslagen bygger i denna del nämligen att underlaget för en särskild förmånsrätt bestäms efter förhållandena vid konkursutbrottet. Denna princip är att iakttas också vid bestämmandet av företagsintecknings omfattning, särskilt som konkursbos fortsättande av rörelse främst sker i avvecklingssyfte. Detta stämmer väl med bestämmelsen i 18 § lagen om företagsinteckning att ny inteckning inte kan meddelas under konkurs. Företagsinteckning måste således, sedan konkursbeslut meddelats, anses omfatta endast den företagsinteckningsbara egendom som fanns vid tidpunkten för konkursutbrottet (eller som kan återvinnas till konkursboet).

Den nu angivna principen leder i fråga om de olika produktkategorierna till följande bedömning.

Företagsinteckningshavaren skall gottskrivas försäljningsintäkterna för alla vid konkursutbrottet färdiga produkter.

Vad angår produkter som helt eller delvis framställts av vid konkursutbrottet 919 befintliga råvaror och halvfabrikat skall inteckningshavaren gottskrivas ett belopp som motsvarar värdet av dessa råvaror och halvfabrikat. Frågan hur detta värde skall beräknas är komplicerad (jfr till det följande Lambertz i Tidskrift för Sveriges advokatsamfund 1981 s 221 ff med bl a redogörelse för ett av f d justitierådet G.W. avgivet yttrande i målet i HD). En nära till hands liggande lösning är att, i enlighet med vad Walin i sitt yttrande förespråkar, åsätta den företagsintecknade egendomen det värde varmed den skulle vid normal drift anses ingå i den fortsatta rörelsen. Detta s k ingångsvärde beräknas med hänsyn till de kostnader som nedlagts på egendomen under tiden fram till konkurs beslutet. Eventuell vinst vid försäljningen tillfaller konkursboet. En annan värderingsmodell, som rekommenderas av Lambertz i förenämnda artikel, innebär - med vissa tillägg varifrån här bortses - att inteckningshavarna tillgodoförs det värde som den intecknade egendomen, sådan den var vid konkursutbrottet, har vid försäljningstidpunkten. Detta värde bestäms i relation till försäljningsvärdet av de produkter vid vilkas framställning den intecknade egendomen kommit till användning. Värdet anses därvid utgöra den andel av nämnda försäljningsvärde som motsvarar förhållandet mellan de kostnader som nedlagts före konkursutbrottet och de totala kostnaderna; härvid åsyftas enligt Lambertz främst kostnader för inköp av råvaror och lönekostnader. Med denna metod fördelas således eventuell vinst - och i förekommande fall förlust - proportionellt mellan inteckningshavare och konkursboet i förhållande till före och efter konkursutbrottet nedlagda kostnader för slutprodukten. Andra värderingsmodeller är teoretiskt tänkbara

men kan av olika skäl inte komma i fråga.

Vid valet mellan de beskrivna modellerna är att beakta att ingen av dem kan tillerkännas försteg på grund av uttryckligt stöd i lag. Till proportioneringsmodellens fördel talar att den tar hänsyn till att vinst respektive förlust ackumuleras under hela den tid en vara produceras och inte endast under den tid som ligger efter konkursutbrottet. Härigenom undviks det ofta stötande resultatet att vinsten på en produkt som är i det närmaste färdig vid konkursutbrottet och endast tarvar en mindre komplettering därefter, i sin helhet frångår inteckningshavaren. Vid övervägande av det anförda finner HD att en proportioneringsmetod bör komma till användning vid bestämmandet i vad mån inteckningshavaren äger del i försäljningsintäkterna för den nu behandlade produktkategorin.

Att en fördelning av rörelseresultatet under konkurs mellan företagsinteckningshavare och övriga borgenärer måste ske följer enligt det anförda av rättsliga överväganden. Principiellt synes en rättvisande proportionering förutsätta att vid bestämmandet av nedlagda kostnader före och efter konkursutbrottet hänsyn tas till samtliga kostnader som enligt företagsekonomiska grunder är att hänföra till den produktion varom är fråga. Det synes emellertid nödvändigt att begränsa de praktiska svårigheter för konkursförvaltarna som en sådan proportionell fördelning kan medföra. En tänkbar förenkling är att man, såsom Lambertz synes förorda, vid fördelningen endast tar hänsyn till löner och kostnader för råvaror. Huruvida en sådan metod blir tillräckligt rättvisande torde bero på vilken typ av produktion det är fråga om. Det måste vidare i allmänhet anses försvarligt att förvaltaren inte lägger ned arbete och kostnader på detaljerade fördelningsberäkningar, såvida sådana beräkningar inte kan förväntas bli av större betydelse för fördelningsresultatet. Över huvud taget måste det anses tillåtet att i stor utsträckning lösa fördelningsproblemen med användande av skönsmissiga uppskattningar och schabloner.

Beträffande produkter som tillverkats uteslutande av råvaror vilka inköpts under konkursen följer av det tidigare sagda, att dessa produkter inte kan anses omfattade av företagsinteckning. Detta gäller även om råvarorna anskaffats för medel som influtit vid försäljning av företagsintecknad egendom. Inteckningshavare kan därför inte tillerkännas någon del av försäljningssumman för ifrågakvarande produktkategori.

Vad angår de båda först behandlade produktkategorierna må erinras om att en tillämpning av 81 § konkurslagen kan föranleda en reducering av den ersättning som tillkommer innehavaren av företagsinteckning. Vidare torde beaktas bl a att denne bör gottskrivas ränta på medel, som under konkursen influtit för företagsintecknad egendom eller eljest enligt det tidigare anförda är att tillgodoräkna honom, samt ersättning för sådan företagsintecknad egendom som använts i driften utan att direkt ingå i försålda produkter.

Staten har som grund för sin klandertalan även åberopat, att rörelsen efter konkursutbrottet möjliggjorts genom att staten tillhandahållit lönegarantimedel och att staten bör erhålla ersättning härför.

Enligt 10 § lagen om statlig lönegaranti vid konkurs inträder staten i fråga om utbetalat garantibelopp i arbetstagarens rätt mot konkursgäldenären. Staten kommer härigenom, på sätt i det föregående utvecklats, att i mån av befogenhet få delta i delningen mellan företagsinteckningshavare och övriga konkursborgenärer av den vinst som uppkommit genom att bolagets rörelse fortsatts av konkursboet. Möjlighet att därutöver kompensera staten för utbetalda garanti belopp saknas inom ramen för konkursförfarandet.

Nytt utdelningsförslag bör, med iakttagande av vad ovan anförts, upprättas av konkursförvaltaren.

Slut. Med undanröjande av underinstansernas beslut och förslaget till

slututdelning i konkursen återförvisar HD frågan om slututdelning till konkursförvaltaren, som har att med iakttagande av vad HD i saken anfört upprätta nytt förslag till utdelning.

Samtidigt och på samma sätt avgjordes mål Ö 708/79 mellan staten, å ena sidan, samt Norrlandsfonden m fl, å andra sidan (nr SO 3209).

Sökord: Konkurs; Företagsinteckning; Värdering

Litteratur:
